

Prepovedane knjige v ljubljanski Licejski knjižnici

EVA KODRIČ-DAČIĆ

Niti žarek, naj pride od koder koli, naj v monarhiji v prihodnje ne ostane neopažen in neprepoznan, niti prikrajšan za morebitno uporabo; toda s skrbno roko je treba zaščititi tudi srca in glave nedoraslih pred pogubnim zarodom grozljive domišljije, pred strupenim pridihom sebičnih zapeljivcev in pred nevarnimi fantazijami norih glav[.] (Marx 1959: 73)¹

OBDOBJE DELOVANJA LJUBLJANSKE Licejske knjižnice, od njenih začetkov leta 1774 do ukinitve ljubljanskega Liceja in preimenovanja v Študijsko knjižnico² leta 1850, sovpada z obdobjem strogega nadzora tiska. Zgornji citat, del preambule cenzurnega predpisa iz leta 1810, temeljnega cenzurnega akta predmarčne dobe, odraža njegovo omniprezentnost in paternalistični pristop. V predmarčni dobi je nadzor tiska sestavljala vrsta mehanizmov, ki so vključevali predcenzuro (preventivno cenzuro) rokopisov domačih del, cenzuro že natisnjenih del (retroaktivno cenzuro), predvsem tistih, ki so izšla v tujini, nadzor tiskarjev in knjigarjev, nadzor distribucije

¹ V izvirniku: »Kein Lichtstral, er komme woher er wolle, soll in Hinkunft unbeachtet und unerkannt in der Monarchie bleiben, oder seiner möglichen nützlichen Wirksamkeit entzogen werden; aber mit vorsichtiger Hand sollen auch Herz und Kopf der Unmündigen vor den verderblichen Ausgeburten einer scheusslichen Phantasie, vor dem giftigen Hauche selbstsüchtiger Verführer, und vor den gefährlichen Hirngespinnsten verschrobener Köpfe gesichert werden«. Če ni navedeno drugače, so prevodi iz nemščine delo avtorice poglavja.

² Po koncu prve svetovne vojne se je imenovala Državna biblioteka oziroma Državna študijska knjižnica. Z letom 1938 je formalno postala univerzitetna knjižnica in se preimenovala v Univerzitetno biblioteko. Po letu 1945 je tudi formalno začela izvajati funkcije nacionalne knjižnice pod imenom Narodna in univerzitetna knjižnica. Čeprav je bila leta 1791 ustanovljena kot licejska – javna znanstvena knjižnica, namenjena predvsem profesorjem in študentom ljubljanskega liceja, je bila odprta za širšo javnost. Je najstarejša neprekinjeno delujoča javna kulturno-znanstvena ustanova na Slovenskem.

publikacij ter – ne nazadnje – selekcijo bralcev, med njimi tudi uporabnikov javnih znanstvenih knjižnic, kar vse je javnosti preprečevalo dostop do del, ki so po mnenju oblasti napadale vladarsko hišo, utečen red in moralo.

Javne znanstvene knjižnice so bile kot kulturno-znanstvene ustanove namenjene profesorjem univerz, licejev in drugih izobraževalnih ustanov, študentom ter širši javnosti. Poleg zbirke literature, ki je bila osnovana na študijskih potrebah višjih oziroma visokih šol, so v funkciji pokrajinskih knjižnic gradile domoznanske zbirke, kar jim je od začetka 19. stoletja olajševal obvezni (študijski) izvod vsakega dela, ki je bilo natisnjeno v deželi. Bibliotekarji so bili zapriseženi državni uslužbenci. Javne znanstvene knjižnice so bile za razliko od drugih vrst knjižnic zaradi svojega statusa, izobraženih uporabnikov ter izbornih zbirk strokovne in znanstvene literature v sistemu nadzora tiska deležne posebnih privilegijev: smele so hraniti in pod posebnimi pogoji dajati v uporabo prepovedane publikacije.

Ker so bila domača dela cenzuri predložena v rokopisu in so jih avtorji lahko predelali v skladu z navodili cenzorjev, so bila med prepovedanimi večinoma tuja dela. Knjižnice so zato cenzurni predpisi omejevali predvsem pri uvozu in nakupu prepovedanih in za uporabo omejenih del, pa tudi neposredno, s konkretnimi navodili o ravnanju s prepovedanimi deli v knjižnicah. Paradoksalno pa je sistem nadzora tiska prispeval tudi k izgradnji knjižničnih fondov. Deželni knjižnorevijski uradi so v sklopu svojih, predvsem administrativnih nalog (prevzemanje vlog in rokopisov, namenjenih cenzuri, preverjanje pošiljk, namenjenih knjigotržcem, razpošiljanje seznamov dovoljenih oziroma prepovedanih knjig, časopisov, muzikalij in podobno) prevzemali in oddajali tudi obvezne študijske izvode tiskov.³ Z njihovim posredovanjem so knjižnice prejemale tudi zaplenjena prepovedana dela, ki so jih smele dajati v uporabo izobraženim in zaupanja vrednim bralcem.

Prispevek temelji na arhivskem gradivu in evidencah Narodne in univerzitetne knjižnice, na pravnih predpisih, ki so urejali področje nadzora tiska, ter na strokovnih navodilih, ki so predpisovala delo v javnih znanstvenih knjižnicah.

³ Univerzitetne in licejske knjižnice so leta 1807 prejele privilegij obveznega (študijskega) izvoda vsakega tiska, ki so ga izdelali deželni tiskarji. Licejska knjižnica v Ljubljani je od leta 1807 (s prekinitvijo v času Ilirskih provinc) do konca prve svetovne vojne prejemale obvezne izvode tiskov iz Kranjske.

Nadzor tiska in prepovedane vsebine

[...] ker obstaja bistvo države v združitvi volje in moči in ker je najvišja zapoved ohranjanje reda in miru, je treba vse, kar lahko povzroči zmote, neslogo in razkol, kar spodbuja k neposlušnosti do oblasti, svojevoljnosti (*Launigkeit*) v izpolnjevanju državljanskih in verskih dolžnosti in kar seje dvom v verskih zadevah, šteti za oporečno (*bedenklich*).⁴

Pravni predpisi, ki so določali delovanje cenzure, so bili obsežni, pogosto tajni in zato težko pregledni.⁵ Marsikateri od predpisov, ki so vplivali na oblikovanje zbirk javnih znanstvenih knjižnic in dostopnost knjižničnega gradiva v predmarčni dobi, so bili uveljavljeni že konec 18. stoletja. Med njimi velja izpostaviti predvsem cenzurni predpis iz leta 1795, ki je urejal uvoz, tisk in distribucijo knjig, ter cenzurni predpis iz leta 1810.⁶ Zadnji je že natisnjena dela razvrščal glede na spornost njihove vsebine v različne kategorije: *admittitur* (dovoljeno) za spise, ki se smejo javno prodajati in oglaševati v časopisih; *transeatur* (dovoljeno z omejitvami oglaševanja) za dela, ki niso primerna za javno prodajo, a brez ostrejših omejitev, dovoljeno jih je bilo objavljati v katalogih, ne pa oglaševati v časopisih; *erga schedam conceditur* (omejena uporaba) za dela, ki so jih smeli brati le strokovnjaki in znanstveniki in so jih smeli uporabljati le na reverz policijskega urada, ter *damnatur* (prepovedano) za knjige, ki so spodkopavale državno ureditev in moralo. Dovoljenje za branje teh del je izdajal dvorni policijsko-cenzurni urad, sezname oseb, ki so te knjige brale, pa so četrtletno pošiljali cesarju. Za rokopise je bila poleg že navedenih uvedena še oznaka *toleratur* (dopuščeno). Tako označen rokopis je sicer smel v tisk, dovoljeno ga je bilo navajati v katalogih, ne pa oglaševati v časopisih. Tudi ti spisi so bili namenjeni le izobraženi publiki in niso smeli priti v roke preprostih, neizobraženih ljudi.

Predpis je podpiral celo oddajo študijskega obveznega izvoda, saj je bilo

⁴ *Hofdekret an Sämmentliche Länderstellen vom 1. September 1790* (Kropatschek, 1790-1792, Bd. 3, N. 379: 37). Prev. Janez Kranjc. V izvorniku: »... indem die Wefenheit des Staats in der Vereinigung des Willens und der Kräfte bestehet, und dessen höchstes Gesetz die Aufrechthaltung der allgemeinen Ruhe ist, alles, was die allgemeine Ruhe stöhret, was Irrungen, Uneinigkeiten und Spaltungen hervorbringt, oder hervorbringen kann, was den gehorsam gegen den Landesfürsten vermindert, Lauigkeit in Beobachtung der bürgerlichen oder Religionspflichten, was endlich Zweifelsucht in geistlichen Sachen anch sich ziehen kann, für bedenklich anzusehen ist...«.

⁵ Podrobno jih je predstavil Janez Kranjc (1996).

⁶ *Zensurvorschrift vom 22. Februar 1795* (Kropatschek, Bd. 5, N. 1742); *Zensurvorschrift vom 14. Sept. 1810* (Marx 1959: 73-76).

knjige prepovedano oglaševati, preden so bili obvezni primerki odposlani dunajski Dvorni knjižnici.

Cenzura je z večjo prizanesljivostjo obravnavala znanstvena in strokovna dela. Prepuščena je bila profesorjem oziroma fakultetam.⁷ Na podlagi natančnih cenzurnih navodil, za izvajanje katerih so bili odgovorni fakultetni direktorji, so profesorji lahko dajali dovoljenja za uvoz in prodajo knjig ter natis rokopisov. Tako so na primer smeli sami cenzurirati učbenike. Vendar fakultetna cenzura ni bila samostojna, saj so končno dovoljenje za tisk še vedno dajali revizorji cenzurnih uradov. Tudi medicinska in teološka znanstvena literatura je bila obravnavana po posebnem postopku. Medtem ko je bil za cenzuro prve odgovoren vsakokratni »protomedicus«, je bilo treba teološko literaturo predložiti škofu oziroma nadškofu (Kranjc 1996: 526).

Tudi cenzurni predpis iz leta 1810 (Marx 1959: 73–76) je z različno strogotostjo sodil strokovno oziroma znanstveno literaturo ter literaturo, namenjeno širokemu krogu manj izobraženih bralcev. Znanstvenih del, predvsem tistih, ki so prinašala nova odkritja in so poglobljeno obravnavala svojo tematiko, ni bilo mogoče prepovedati brez očitnih in trdnih razlogov. Dela pa, ki so bila namenjena širši javnosti, je bilo treba obravnavati po obstoječih cenzurnih predpisih in iz njih odstraniti vse, kar je naravnost ali posredno nasprotovalo veri, nramnosti, spoštovanju vladarske hiše, privrženosti obstoječemu političnemu sistemu in podobno.

Različni kriteriji, ki jih je uvedla cenzura pri obravnavi znanstvene ter poljudne in zabavne literature, so bili uporabljeni tudi pri selekciji uporabnikov prepovedanih in za uporabo omejenih del v javnih znanstvenih knjižnicah. Izobraženci in profesorji so lahko uporabljali vse spise, ne glede na stopnjo prepovedi.

⁷ Glej *Hofdekret vom 4. Oktober 1790*. Kropatschek 1790–1792, Bd. 3, N. 388: 60; *Decret der vereinten Hofkanzley vom 6. März 1803*. Kropatschek 1793–1809, Bd. 19, No. 30 in *Decret der vereinten Hofkanzley vom 16. Juni 1803*. Kropatschek 1793–1809, Bd. 19, No. 68.

Prepovedane vsebine

Nabor spornih vsebin ter toleranca oblasti do spisov, ki so sporne vsebine obravnavali, sta se z leti spreminjala. Številne vsebine, avtorji in dela, ki so bili sporni v predmarčni dobi, so bili prepovedani že v drugi polovici 18. stoletja. V času vladanja Marije Terezije so bila (poleg kvantaških pesmi in prerokovanj) prepovedana nekatera dela, katerih avtorji so bili Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, Thomas Hobbes, Henry Fielding, Giovanni Boccaccio in Gotthold E. Lessing.

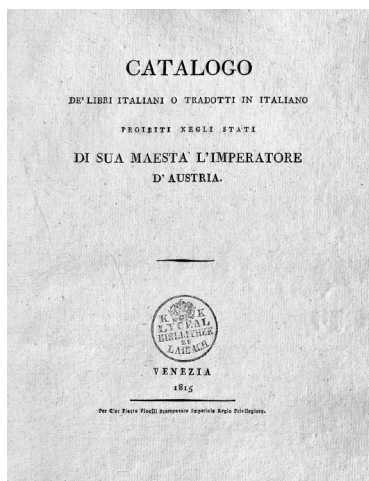
Splošno načelo cenzure, določeno z dvornim dekretom leta 1790, citiranim zgoraj, je bilo konkretizirano v predpisih, ki so se nanašali na prepovedi posameznih vsebin, del in avtorjev. Leta 1801 so bile tako ponovno pregledane vse knjige, ki so bile dovoljene še pod Jožefom II. Spisek na novo prepovedanih del je vseboval okoli 2.500 knjig. Leto kasneje je bila s posebnim odlokom v knjižnicah ponovno omejena uporaba knjig, ki so obravnavale ideje francoske revolucije ter dela Voltaira, Rousseauja in Clauda A. Helvetiusa. Knjižnice so jih smele posredovati le tistim, ki bi jih uporabljali uradno, da bi zavrnil njihove trditve ter branili vero in državo.⁸

Okvirne vsebinske smernice, ki naj bi jih pri svojem delu upoštevali cenzorji v predmarčni dobi, je povzel že omenjeni cenzurni predpis iz leta 1810. Občutljive teme, ki jih je cenzura po navodilih oblasti štela (država, religija, morala), so ostajale nespremenjene. Stroge obravnave bi bili zato deležni spisi, ki so napadali državnega poglavarja oziroma dinastijo, tuje državne uprave, širili nezadovoljstvo in nemir ter rahljali vezi med plemstvom in podložniki. Vendar pa je bila kritika državne uprave dovoljena, če je bila podana dostojno, skromno, in je ob razkrivanju napak predlagala izboljšave. Z vso strogostjo so bila obravnavana dela, ki so spodkopavala krščansko, še zlasti katoliško vero, kvarila moralo ali krepila praznoverje. Nezaželeno je bilo zagovarjanje socinianizma, deizma in materializma. Predpis je za škodljive označeval tudi romane, »ki polnijo domišljijo bralca z izmišljotinami in katerih vsebina se vrti okrog ljubimkanja«. Iz takih spisov naj bi bilo odstranjeno vse, »kar ne koristi ne razumu in ne srcu«, in vse, kar bi lahko spodbujalo čutnost. Leposlovje je cenzura nasploh obravnavala z nezaupljivo distanco. Bolj prizanesljiva je bila le do klasičnih del, a je tudi te sodila manj prizanesljivo kot znanstveno oziroma strokovno literaturo.

⁸ *Odlok združene dvorne pisarne, z dne 18. junija 1802.* Stefan 1907: 49.

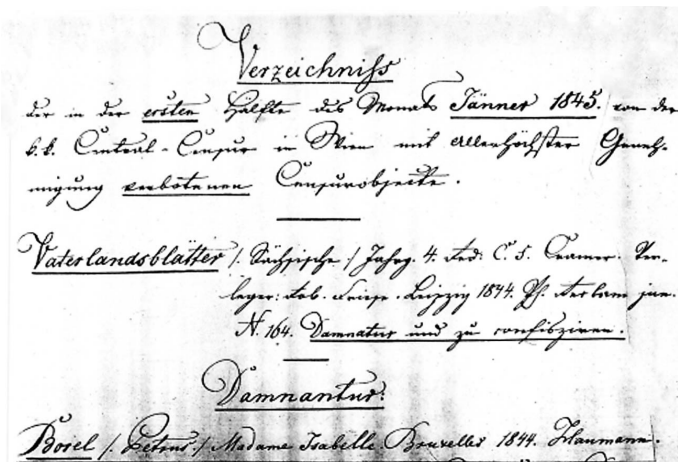
Konkretne prepovedi, veljavne v predmarčni dobi, so uvedli obsežni sezname prepovedanih in za uporabo omejenih del, ki so izšli v letih 1815 in 1816. Nastali so na podlagi revizije vseh do tedaj dovoljenih knjig. Prvi od treh obsežnih seznamov je izšel leta 1815 in je vseboval prepovedane knjige v italijanskem jeziku: *Catalogo de'libri italiani o tradotti in italiano proibiti negli stati di sua maestà l'Imperatore d'Austria* (NUK, signatura GS 107). Na 72 straneh je navajal abecedni seznam knjig, ki so bile označene s stopnjo prepovedi. Knjige so bile razdeljene na tiste, ki so bile povsem izključene iz prometa, in druge, katerih uporaba je bila omejena. Za vsako črko abecede je bil v zvezek vključen prazen list, namenjen vpisovanju na novo prepovedanih knjig.

Leta 1816 so bili izdani še sezname prepovedanih francoskih, angleških, latinskih in nemških knjig. *Catalogue revu et corrigé des livres prohibés, françois, anglois et latins*, (NUK, signatura GS I 108) je obsegal 173 strani v avstrijskem cesarstvu prepovedanih francoskih knjig (z označeno stopnjo prepovedi), 9 strani angleških knjig ter 10 strani latinskih knjig. Najobsežnejši je bil seznam na novo pregledanih prepovedanih knjig v nemškem jeziku *Neu durchgesehenes Verzeichniss der verbotenen deutschen Bücher* (NUK, signatura GS 109), ki je, tiskan v drobnem tisku, obsegal kar 350 strani.

Slika 1. *Catalogo de'libri italiani o tradotti in italiano proibiti negli stati di sua maestà l'Imperatore d'Austria*. NUK.

Seznami so tvorili osnovni nabor prepovedanih del, ki ga je cenzurni urad štirinajstdnevno oziroma mesečno dopolnjeval s spiski novih prepovedi.⁹ Z njimi so bile seznanjene tudi javne znanstvene knjižnice, ki so morale nove prepovedi vnašati v omenjene tiskane seznane.

Slika 2. Seznam del, ki jih je cenzurni urad prepovedal v prvi polovici meseca januarja, 1845.¹⁰

Avtorji in teme, ki jih je prepovedoval cenzurni urad, so se sčasoma spreminjali. V zgodnjem obdobju so bili prepovedi deležni predvsem nosilci razsvetljenke miselnosti. Dosledno so bila prepovedana tudi dela, ki so obravnavala ustavo, francosko revolucijo ter dela, ki so gradila mit o Napoleonu. Prepovedi je bil deležen tudi črni (gotski) roman. Na cenzurnih seznamih tako najdemo več del Voltaira, Rousseauja, Denisa Diderota, G. E. Lessinga, Johna Locka in Daniela Defoeja. Prepovedana so bila številna dela predromantičnega in romantičnega leposlovja, na primer *Sentimentalno potovanje po Franciji in Italiji* Laurencea

⁹ Cenzurni seznam. ANUK, 3. Seznami prepovedanih knjig in cenzurna navodila, Cenzurni seznam I–III, Mape 8, 9, 12. Seznami so bili tajni vse do marčne revolucije leta 1848 in so, deklarirani svobodi tiska navkljub, izhajali še naprej. Liberalnejša zakonodaja v delovanje javnim znanstvenih knjižnic ni vnesla bistvenih sprememb. Knjižnice so se vsaj še desetletje ravnale po ustaljenih navadah. Še naprej so prejemale seznane prepovedanih publikacij, vse do sprejetja zakona o tisku leta 1862.

¹⁰ ANUK, Seznami prepovedanih knjig in cenzurna navodila, Cenzurni seznam I–III, Mape 8, 9, 12.

Sterna, izdaja Ossiana in vedno znova dela Uga Foscola. Sledile so prepovedi del *Življenjski nazori Mačka Murra* Ernsta T. A. Hoffmanna, romanov Walterja Scotta, prepovedana so bila nekatera dela avtorjev Friedricha de la Motte Fouquea, Achima von Arnima, Heinricha Heineja, Victorja Hugoja, George Sand in Georgea Byrona. Prepovedim se nista izognila niti predstavnika francoskega realizma Stendhal in Honoré de Balzac.

S posebnim dekretom dvorne pisarne 11. januarja 1836 je bila zapovedana stroga cenzura avtorjev, ki so pripadali literarni smeri »das Neue Deutschland« oziroma »die Junge Literatur« (med njimi Heinrich Heine).¹¹ Predpis je povzema prepoved literarne smeri v nemških deželah. Po mnenju oblasti so njeni pripadniki preko leposlovja, ki je bilo dostopno vsem družbenim razredom, predrzno in neprikrito napadali krščansko vero ter rušili nrvnost in spodobnost. Oblasti naj bi v skladu s prepisi s področja nadzora tiska ukrepale tako proti avtorjem kot tudi proti založnikom, tiskarjem in distributerjem (izrecno so omenjeni knjigarnarji in izposojevalne knjižnice) njihovih del.

Splošne prepovedi, določene s cenzurnimi predpisi, so bile v javnih znanstvenih knjižnicah poostrene še z dodatnimi odloki. Posebej so bile opozorjene na prepovedane zvezke razsvetljske Enciklopedije,¹² študentom pa je bil v knjižnicah dostop do tujih leksikonov sploh prepovedan. Dvorna študijska komisija je leta 1826, v skladu z odklonilnim odnosom cenzure do romanov, prepovedala knjižnicam, da bi študentom izposojale romane in zabavno čtivo.¹³ »Iz državnih ali policijskih ozirov« je bil okrnjen celo obvezni študijski izvod uradnih publikacij Državne tiskarne, ki so jih javne znanstvene knjižnice prejemale od leta 1823.¹⁴ Od leta 1829 pa niso več smele kupovati političnih dnevnikov.¹⁵

¹¹ *Hofkanzley-Decret vom 11. Januar 1836, an sämtliche Länderstellen (Beschluss der Deutschen Bundesversammlung gegen die literarischen Producte einer unter dem Rahmen des jungen Deutschlands oder der Junge Literatur sich ankündigenden Schule)*. Ferdinand I 1836, N. 10.

¹² Diderot, Denis in Jean-Baptiste le Rond d'Alembert (ur.) 1751–1765. *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, par une société de gens de lettres*. Paris.

¹³ *Dekret der Stud. Hof.-Comm. vom 26. August 1826, Z.3803* (Grassauer 1899: 225).

¹⁴ *Dekret der Stud. Hof.-Comm. vom 1. Februar 1823* (Grassauer 1899: 191).

¹⁵ *Decret der k. k. Stud. Hof.-Comm. vom 20. Februar 1829*. Provinzial Gesetzsammlung. Bd. 11, N. 54.

Cenzura in poslovanje javnih znanstvenih knjižnic

Celo če kdo zahteva posamezna prepovedana ali pogojno dovoljena dela, se je treba o obstoječi prepovedi preudarno izraziti. Če se namreč tako delo v biblioteki nahaja, sme bibliotечni uradni nakazati, da je uporaba tega dela prepovedana ali omejena [...] vendar samo takrat, kadar tako delo zahteva profesor ali pa oseba, ki je sicer zaradi svojega stanu in solidnejše izobrazbe popolnoma neoporečna [...] Če pa prepovedano ali pogojno dovoljeno delo, ki se nahaja v biblioteki, zahteva kdo drug razen zgoraj navedenih oseb, potem ga je treba zavrniti brez omembe prepovedi, na popolnoma enak način kot v primerih, ko zahtevanega dela ne bi bilo mogoče izročiti iz drugih razlogov.¹⁶

Cenzurni predpisi so v javnih znanstvenih knjižnicah ovirali pridobivanje aktualne tuje literature in omejevali dostop do prepovedanih in za uporabo omejenih publikacij, ki jih je knjižnica hranila v svojih fondih. Informacije o konkretnih prepovedih, ravnanju s prepovedanimi deli in s cenzurnimi zadevami nasploh so knjižnice prejemale tako od knjižnovevizijskih uradov kot tudi od dvorne študijske komisije, ki je s svojimi navodili še krčila nabor del, do katerih so v predmarčni dobi lahko dostopali uporabniki javnih znanstvenih knjižnic. Tako je 9. decembra 1801 bibliotekar Licejske knjižnice v Ljubljani Franz Wilde¹⁷ prejel opozorilo, da so se sezname prepovedanih knjig, ki so jih določeni uradi dobili v interno uporabo, pojavili v tisku. Posameznikom, ki bi oddali sezname časnikarjem ali časopisnim redakcijam, je bilo zagroženo s kaznijo. Dne 30. junija 1802 so oblasti ponovno opozorile predstojnika

¹⁶ Prev. Stanislav Bahor. V izvorniku: »Selbst wenn einzelne verbotene oder beschränkte Werke verlangt werden, ist sich über das entgegenstehende Verbot nur mit Umsicht zu äussern. Wenn nämlich ein solches werk auf der Bibliothek vorhanden ist, darf der Bibliothekbeamte nur dann andeuten, dass der Gebrauch dieses Werkes verboten oder beschränkt ist, [...] wenn das Werk von einem Professor, oder von sonst einer Person, welche durch Stand und solidere Bildung ganz unbedenklich ist, verlangt wird, [...] Wenn endlich ein, auf der Bibliothek vorhandenes, verbotenes oder beschränktes Werk von andern, als den oben bezeichneten Personen verlangt wird: so ist die Verweigerung ohne alle Erwähnung des Verbotes ganz gleichförmig mit Fällen, wo das verlangte Werk aus andern Ursachen nicht verabreicht werden kann, zu machen.« *Instruction für die k. k. Universitäts- und Studienbibliotheken, provisorisch erlassen mit Stud. Hof.-Comm. Decrete vom 23. Juli 1825*, Z. 2930 (Grassauer 1899: 215).

¹⁷ Franz Xaver Wilde (1752–1828), prvi profesionalni knjižničar ljubljanske Licejske knjižnice v letih 1789–1809. Sestavil je prvi katalog knjižnice ter jo uredil za javno uporabo.

knjižnice na nov cenzurni odlok, ki je obiskovalcem knjižnic (z izjemo raziskovalcev) prepovedoval izposojno neprimernih del (Stefan 1907: 50). Januarja 1804 so bili bibliotekarji opozorjeni na filozofske zvezke novih izdaj razsvetljenske Enciklopedije. Prepovedane zvezke so morali izločiti. Odlok iz leta 1807 je knjižnice še posebej opozarjal, da morajo biti prepovedane knjige pod zaporo in v varstvu bibliotekarjev. Če jih je knjižnica prejela z zapuščinami, so morale biti iz njih izločene (Stefan 1907: 51).

Predpise o ravnanju javnih znanstvenih knjižnic v cenzurnih zadevah je leta 1825 povzela *Začasna instrukcija za cesarsko kraljevske univerzitetne in študijske knjižnice*.¹⁸ Javnim univerzitetnim in licejskim knjižnicam so bila namreč že leta 1778 predpisana enotna navodila za vsa področja strokovnega dela in organizacije, ki jih je *Instrukcija* iz leta 1825 še znatno dopolnila in razširila. V poglavju *O javni uporabi biblioteke* je kar 9 členov (člen št. 100 – 108) urejalo področje dela s prepovedanimi in za uporabo omejenimi deli, posamezne določbe, ki so se nanašale na cenzurne zadeve, pa je najti tudi med preostalimi 136 členi *Instrukcije*.

Za delo s prepovedanimi in za uporabo omejenimi deli je bil odgovoren predstojnik knjižnice, ki je moral natančno uveljavljati vse napotke in navodila za delo s tovrstnim gradivom. Prepovedana in za uporabo omejena dela, o katerih so knjižnice štirinajstdnevno oziroma mesečno obveščala deželna glavarstva, je bilo treba vpisovati na uvezane, a prazne liste tiskanih seznamov iz let 1815 in 1816. Prepis je moral uradnik, ki ga je izvedel, potrditi s podpisom na seznamu prepovedanih del. Sezname prepovedanih in za uporabo omejenih del so služili izključno interni uporabi. Knjižnica jih je morala zbirati, pazljivo hraniti ter jih občasno vezati v zvezke s trdimi platnicami. Pri tem so morali knjigoveza nadzorovati. Uradniki knjižnice so odgovarjali za njihovo zlorabo in jih niso smeli dajati nikomur na vpogled, še najmanj knjigotržcem in antikvarjem oziroma časnikarjem ali časopisnim redakcijam. Knjižnica je bila dolžna zbirati, vezati in vključiti v knjižnične fonde tudi tiskane sezname del, ki jih je cenzura odobrila. Tudi ti so bili dostopni le v čitalnici, najozjem, zaupanja vrednemu krogu ljudi, ker bi bilo mogoče na osnovi informacij o dovoljenih knjigah sklepati o prepovedih.

¹⁸ *Instruction für die k. k. Universitäts- und Studienbibliotheken, provisorisch erlassen mit Stud. Hof.-Comm. Decrete vom 23. Juli 1825, Z. 2930* (Grassauer 1899: 191–224).

Bralci so lahko uporabljali prepovedana in za uporabo omejena dela le s posebnim dovoljenjem in le v čitalnici. Ker v javnih katalogih ni bilo cenzurnih oznak, je bila presoja o tem, kdo bo imel dostop do tovrstnega gradiva, prepuščena bibliotekarjem. Zaupanja vrednim osebam, na primer profesorjem, so smeli diskretno namigniti, da je zahtevano gradivo na listi prepovedanih del. Nasprotno pa so morali bralce, ki so jih ocenili za problematične, odpraviti brez suma, da je gradivo, ki so ga zahtevali, cenzura prepovedala ali omejila njegovo uporabo. Tudi sicer osebje knjižnice ni smelo dajati informacij o prepovedanih delih. Poleg tega je instrukcija bibliotekarje pozivala k čujčnosti. Mlajše in manj izobražene bralce na bi napeljali na ustrežnejše čtivo, ne glede na uradno prepoved, če so se jim zdela zahtevana dela v kakršnem koli pogledu sporna.

Prepovedana dela so morala biti v knjižnici vključena med drugo gradivo in na zunaj niso smela imeti posebnih oznak. Ni se jih smelo izločati in hraniti posebej. Prepoved je bila sicer označena na samem delu. Vsak zvezek prepovedanega oziroma za uporabo omejenega dela je dobil ob signaturi oznako *Pr. (prohibitus)* oziroma *E. S. (erga schedam conceditur)*. Enako oznako so vpisali tudi na listek matičnega kataloga, ki so ga uporabljali le bibliotekarji. Oznake v drugih katalogih so bile izrecno prepovedane. Če je knjižnica uporabljala kakršne koli druge tajne oznake, jih je morala odstraniti.

Kljub temu, da trgovanje s prepovedanimi deli ni bilo dovoljeno, so javne znanstvene knjižnice hranile številna sporna dela, ki so jih pridobile na povsem legalen način. Ob ponovnih revizijah dovoljenih del (na primer leta 1815) so bila na novo prepovedana dela lahko že vključena v njihove fonde. Prav tako so jih lahko pridobile z darovi in volili. Licejske in univerzitetne knjižnice so si smele ob upoštevanju vseh cenzurnih predpisov in s posebnim dovoljenjem prezidija deželne oblasti prepovedana dela med seboj celo izmenjavati. Za reden dotok prepovedanih in za uporabo omejenih del knjižnicam pa so, v skladu z določili že omenjene *Instrukcije* (člen št. 38), paradoksalno, poskrbeli prav knjižnorevizijski uradi. Ti so knjižnicam redno, skupaj z obveznim študijskim izvodom tiskov, predajali tudi zaplenjene prepovedane in za uporabo omejene publikacije.

Sledovi cenzure v katalogih in evidencah Licejske knjižnice v Ljubljani

[...] da prepovedi ne bi spregledali, je dobro v vsakem zvezku takšnega dela poleg lokalne signature prepoved označiti s črkama Pr. (rohibitus) in E. S. (erga schedam). Enako se označi tudi prepis naslovne strani v osnovnem katalogu.¹⁹

V knjižničnih zbirkah in v evidencah Narodne in univerzitetne knjižnice so se vse do danes ohranili sledovi cenzurnih predpisov predmarčne dobe. Licejska knjižnica v Ljubljani je prejela, obdelala in shranila tiskane sezname prepovedanih del iz leta 1815 in 1816. Ni pa jih dopolnjevala z novimi prepovedmi, na kar je opozoril tudi Matija Čop v svojem predlogu reforme licejske knjižnice leta 1831.²⁰ Priključila jih je številnim predhodnikom, predvsem rimskim indeksom. Cerkevni in posvetni sezname prepovedanih del, ki jih je hranila knjižnica, so bili namreč dovolj številni, da je knjižnica v sistematskem katalogu²¹ uvedla zanje posebne rubrike (»(b) *Nach besonderen Rücksichten und geschiedener, (a) Verbotener (Bücher, op. avtorice); (a) Durch die Congregation Indicis, (b) Durch die Staatsverwaltung*«. NUK, *Sistematski katalog*, 1840–1947).

¹⁹ Prev. Stanislav Bahor. V izvorniku: »[...] dass das Verbot nicht übersehen werde, in jedem Bande eines solchen Werkes neben der Lokalsignatur das Verbot mit den Buchstaben Pr.(ohibitus) und E. S. (erga schedam) anzumerken. Eine gleiche Bemerkung geschienht auf der Titelcopie des Werkes im Grundkataloge«. *Instruction für die k. k. Universitäts- und Studienbibliotheken, provissorisch erlassen mit Stud. Hof.-Camm. Decrete vom 23. Juli 1825, Z. 2930* (Grassauer 1899: 216).

²⁰ Čopov poskus reorganizacije Licejske knjižnice z dne 20. 3. 1831 (Arhiv Republike Slovenije, Konvolut no. 590, Dokument 4699/1832 – bivši gubernij, fascikel 54/3), gl. tudi Kodrič-Dačić 1996. Matija Čop in njegov prispevek k slovenskemu bibliotekarstvu. *Knjižnica* 41, št. 2/3, str. 17–31. Knjižnica prakse tudi pod Čopovim upravljanjem ni spremenila, saj so omenjeni cenzurni sezname ostali nedotaknjeni.

²¹ Sistematski katalog je evidenca knjižničnega gradiva, urejena po klasifikacijskem sistemu. Omenjeni sistematski katalog v knjižni obliki so v Licejski knjižnici začeli po navodilih *Instrukcije* iz leta 1825 voditi leta 1840. Popis obstoječega fonda knjižnice je bil zaključen leta 1844. Knjižnica je katalog uporabljala in dopolnjevala vse do srede dvajsetega stoletja.

37241	Beck Carl Friedrich	Ueber die Vererbung des Doubletten unserer Bibliotheken	1 Hft.	8°	Venova, 1771	V, A, 1
37298	Catalog	of the "Lot" Library	1 br. Bd.	8°	Basel, 1904	VII, C, 1
37299	Flint, Weston,	Statistics of public libraries	1 v. 2.	8°	Washington, 1892	VII, C, 2
37429	Heinrichs, H. C.	Wirtsch. Catalog von seinen Bibliotheken in Leipzig	1 Hft.	8°	Leipzig, 1891	VII, C, 3
37444	Ausstellung, internat. f. Wiss. u. Kunst u. p. (Catalogue)	3 br. Bd. i. 2. u. 3. Hft.	8°	Brn., 1872	VII, A, 1	
37541	Engelmann Wilhelm	Bibliotheca scriptorum class. et graec. et latinor.	1 Hft.	8°	Leipzig, 1853	V, B, 2
(b) Durch die österreichische Staatsverwaltung:						
50	Catalogus	librorum a commissariis aulicis prohibitorum. Vienna 1768.	1 br. Bd.	8°	Vienna, 1768, lat.	I, A, C
57	Nachtrag	1 ^{te} u. 2 ^{te} Nachtrag zu dem Catalogo librorum a commissariis aulicis prohibitorum 1768-69.	1 Hft.	8°	1768-69	I, A, C
100	Verzeichniss	Ausdruͤckselches der verbotenen ausländischen Bücher.	1 Hft.	8°	1768	I, A, C
107	Catalogo	de' libri id est o tradotti in italiano prohibiti negli stati di S. M. A. e S. C. Imperatore d' Austria.	1 Hft.	8°	Venezia 1768	I, A, C
108	Catalogue	recue et corrigé des livres prohibés françois, anglais et latins.	1 Hft.	8°	P. L. 1816	I, A, C
37754	Novitales Philologiae	Bibliogr. nova Erceinungen	1 br. Bd.	8°	Halleberg 1905	VII, C, 1
37755	Verlagskatalog	v. Joh. Andr. Barth in Leipzig	1 br. Bd. 1 Hft.	8°	s. l. s. a.	6, 3
37756	"	v. Max Hesse	1 br. Bd.	8°	Leipzig s. a.	7, 2
37757	"	v. A. Francke Bern	1 br. Hft.	8°	Bern 1906	—

Slika 3. NUK, Sistematski katalog (1840 – 1947): rubrika s sezname prepovedanih del.

Da je knjižnica v predmarčni dobi prejela prepovedana dela, pričajo tudi vpisi v akcesijski protokol,²² ki ga je knjižnica vodila od leta 1835 naprej. V njem lahko zasledimo številna dela, katerih avtorji so bili uvrščeni na sezname prepovedanih del. Tako je knjižnica leta 1839 na primer prejela sporna dela Le Roy in Wetzlerja, leta 1844 pa so bili med novimi pridobitvami vpisani Byron, Helvetius, Delisle, Voltaire, Villaume, Silling, Haller in drugi.²³

²² NUK, Rokopisna zbirka, Accessions – protokoll angefangen 1835 beendet mit 1860. Akcesijski protokol oziroma delovodnik dotoka je bila knjižnična evidenca, v katero je knjižnica beležila dotok knjižničnega gradiva, praviloma v obdobju enega leta. Gradivo je bilo popisano v ločenih rubrikah glede na provenienco: kot nakup, kot prevzem z revizijskega urada, kot dar konkretnega darovalca in podobno.

²³ Gre za dela Le Roy, Alphons, 1830-1831. *Die heilende Medicin*. Leipzig, Michelsen; Wetzler, Johann Evangelist, 1833. *Meine wunderbare Heilung*. Ausburg; Kollmann; Byron, George Gordon, 1829. *The works of Lord Byron*. Francfort a M.: M. L. Brönnner; Helvetius, Claude Adrien, 1785. *Werk vom Menschen*. Breslau: Joh. Ernst Meyer; Delisle, Salest de, 1789. *De la philosophie de la nature*. Londres; Voltaire, 1789. *Der schwarze Prinz von Voltaire*. Leipzig: Johann Georg Mössle; Villaume, Pierre,

Kot že omenjeno, je prepovedane in za uporabo omejene publikacije predajal knjižnici knjižnorevizijski urad, skupaj z obveznim študijskim izvodom tiskov, ki so bili natisnjeni na Kranjskem. Zapisi v tej rubriki akcesijskega protokola za leto 1845 kažejo zanimivo mešanico enih in drugih.

0	<i>Cicogna</i> <i>Inserzioni</i> <i>vereziane</i> 7.
	II.
	<u><i>Vom Bucher Revisionsamte abgegebene Werke</i></u>
1.	<i>Abrahamson, W.</i> <i>Declamationen... reden</i> (Maurer) <i>Pflichten</i> 8.
2.	<i>Actensluæe...</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> 8
3.	<i>Amusement d'un prisonnier.</i> 8.
4.	<i>Angelina</i> <i>Traduit de l' Ital.</i> 8
5.	<i>Baraga. Gete.</i> 8.
6.	— <i>Slate Jabelka.</i> 8.
7.	<i>Beweis, daß</i> <i>Gruff</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> 8.
8.	<i>Boccaccio, F.</i> <i>Il Decamerone</i> 4.
9.	<i>Botome, Jac.</i> <i>Chrysochryse</i> (Stark) 12.
10.	— <i>Lein</i> <i>Gruff</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> 8
11.	<i>Briefe</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> 8.
12.	<i>Bruchstücke</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> <i>mit</i> <i>Gruff</i> 8.
13.	<i>Byron</i> <i>Alle</i> <i>Worte</i> 8.

Slika 4. Akcesijski protokol 1835–1860, leto 1945 (rubrika: II. Vom Bücher Revisionsamte abgegebene Werke): seznam publikacij, ki jih je knjižnica leta 1845 prejela od knjižnorevizijskega urada.

Izmed 48 del, ki so bila tega leta zavedena v rubriki »dela, prevzeta od knjižnorevizijskega urada«, je bilo le malo takih, ki so jih tiskarji oddali kot obvezni študijski izvod. Mednje gotovo sodita Baragovi deli *Gete dibadjimowin...* molitvenik v indijanskem jeziku očipva, ki ga je leta 1843 natisnil J. Blaznik, ter delo *Slate jabelka* istega avtorja, ki ga je Blasnik natisnil leta 1844 (na seznamu pod zaporednima številka 5 in 6). Druga dela pa, kot na primer *Abrahamson, Werner Hans Friedrich, 1875. Declamationen und Reden über Maurer-Pflichten und bey Feyerlichkeiten* (zaporedna številka 1), *Angelina*. 1752 (zaporedna številka 4),

1786. *Histoire de l'homme*. Wolfenbüttel: La Libraire des Écoles; Silling, Johann Friedrich, 1801. Jakob Böhme: *ein biographiscen Versuch*. Pirna: Arnoldische Buchhandlung; Haller, Carl Ludwig V., 1816–1834. *Restauration der Staats=Wissenschaft*. Wintertthur: Steinerische Buchhandlung.

Briefe über die Bibel im Volkston.1782–83 (zaporedna številka 11) ter Byronova *Dela* (zaporedna številka 13) in Boccacciev *Dekameron* (zaporedna številka 8), je knjižnovevizijski urad verjetno zasegel in jih nato predal v hrambo knjižnici.

Knjižnica je sledila navodilom o označevanju prepovedi na katalognih listkih. Predpisane cenzurne oznake tako najdemo na listkih starega matičnega kataloga.²⁴

5311.	<i>Literat. recension. gall. Philos.</i>	8°
Rousseau Jean Jacques	<i>Discours sur l'origine et les fondemens de l'inégalité parmi les hommes. Par Jean Jacques Rousseau Citoyen de Genève</i>	<i>A Amsterdam chez Mars & Mi- chiel Fey 1762.</i>
D a 120		1. <i>Engl.</i>
18934	P.	III. I. S.

Slika 5. Listek matičnega kataloga z oznako Pr. (prohibitus): Rousseau, Jean-Jacques, 1762. *Discours sur l'origine et les fondemens de l'inégalité parmi les homme*. Amsterdam. NUK, GS 5311.²⁵

²⁴ Matični katalog je predstavljal temeljni listkovni katalog knjižnice, ki je vseboval vse podatke o delu, njegovem mestu v knjižnici ter v katalogih. Ker je bil dostopen le bibliotekarjem, je lahko vključeval tudi posebne opombe ali oznake. Stari matični katalog Narodne in univerzitetne knjižnice je začel pisati Matija Čop leta 1832, knjižnica pa ga je dopolnjevala vse do leta 1947.

²⁵ Katalogni listek dostopen na <https://listkovni-katalog.nuk.uni-lj.si/moka/?stran=slike&predal=Rod%20-%20Rz&slika=739&zoom=60&zasuk=0>.

Bibliotekarji predmarčne dobe pa niso bili le pasivni izvrševalci navodil, ki jih je objavljala cenzurni urad. Visoka izobrazba, splošna razgledanost in poznavanje aktualne literature so bile idealne kvalifikacije za cenzorsko službo. Tako Gerard van Swieten (1700–1772), ki je v 18. stoletju vzpostavil državno cenzuro, kot njegov sin Gottfried (1733–1803), ki je od leta 1791 vodil cenzurno komisijo, sta bila prefekta dunajske Dvorne knjižnice. Na področju knjižničarstva se je z uvedbo listkovnega kataloga, ki je v tem času predstavljal veliko novost, izkazal predvsem Gottfried van Swieten. Od znamenitih slovenskih bibliotekarjev tega časa ne moremo mimo cenzorskega dela Jerneja Kopitarja, sicer vodilnega bibliotekarja dunajske Dvorne knjižnice, ter njegovega naslednika Franceta Miklošiča, uslužbenca iste knjižnice. V cenzurnih postopkih so aktivno sodelovali tudi bibliotekarji ljubljanske Licejske knjižnice. Avgust Žigon, ki je vodil Študijsko knjižnico v Ljubljani v letih 1915–1925, je opisal cenzurni postopek *Krajnske čbelice*, v katerega so bili vpleteni njegova predhodnika, predstojnika ljubljanske Licejske oziroma Študijske knjižnice Matija Čop in Miha Kastelic, ter Jernej Kopitar (Žigon 1926).

Zaključek

S patentom z dne 15. marca 1848 je bila cenzura odpravljena, vendar je nadzor tiska ostajal, ali kot je zapisal Janez Kranjc v svojem pregledu cenzurnih predpisov: »Preventiva se je umaknila kurativi. Kar je prej cenzura preprečila, je bilo poslej predmet kaznovanja in zaplembe« (Kranjc 1996: 534). Seznamei prepovedanih knjig, ki so bili tajni vse do marčne revolucije leta 1848, so, deklarirani svobodni tiska navkljub, izhajali še naprej, od leta 1852 celo v tiskani obliki. Knjižnice so jih prejemale vse do sprejetja tiskovnega zakona leta 1862. Liberalnejša zakonodaja v delovanje javnih znanstvenih knjižnic ni vnesla bistvenih sprememb in knjižnice so se vsaj še desetletje ravnale po ustaljenih navadah. Predstojniki knjižnic so lahko odslej, ne oziraje se na uradne prepovedi, po lastni presoji študentom prepovedali dostop do knjižničnega gradiva, ki je v religioznem, političnem ali socialnem pogledu zastopalo nesprejemljive nazore. Olajšan pa je bil nakup gradiva v tujini, saj so knjižnice lahko pridobile dovoljenje za neposreden uvoz. Omejitev pri uporabi gradiva za resne znanstvene raziskave ni bilo, a javne znanstvene knjižnice po letu 1862 niso bile več upravičene do prepovedanih del. Zaradi razpusta knjižnorevizijskih uradov se je zrušil tudi utečen sistem oddaje obveznih študijskih izvodov tiska in

Študijska knjižnica v Ljubljani celo desetletje ni zabeležila dotoka gradiva iz tega vira. Knjižnica je v drugi polovici 19. stoletja poskušala nevtralizirati posege predmarčne cenzure, saj so bili med nakupi številni avtorji, katerih dela so bila prepovedana v prvi polovici 19. stoletja.

Cenzurnim predpisom predmarčne dobe so sledili novi, praviloma usmerjeni proti zlorabi svobode tiska, ter vedno znova nove in nove prepovedi del. Navodila za ravnanje s prepovedanimi in za uporabo omejenimi publikacijami in način njihovega evidentiranja v predmarčni dobi so predstavljala le del dvestoletne prakse spoprijemanja Narodne in univerzitetne knjižnice z omejitvami pri dostopu do gradiva. Prepovedane vsebine, avtorji in dela so se spreminjali, bibliotekarji sčasoma niso več prepoznali pomena cenzurnih oznak v katalogih, knjige pa so nedotaknjene ostale v skladiščih, saj jih knjižnica ni izločala. Ostale so na policah ter preživele svoje cenzorje in cenzurne predpise. Le v nabavni politiki ljubljanske Licejske knjižnice in njenih naslednic so se usmeritve predmarčne cenzure in njenih predpisov ohranile v obliki odklonilnega odnosa do pridobivanja leposlovja. Kljub temu pa je bil namen cenzure izpolnjen. Širši javnosti (z izjemo profesorjev in izobražencev) je bil dostop do aktualnih, za oblast spornih del, v javnih knjižnicah onemogočen.

Viri

ARS – Arhiv Republike Slovenije:

SI AS 14, Gubernijski arhiv v Ljubljani, Prešerniana, konvolut št. 590

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica:

Ms 1391: Cenzurno gradivo, Mapa 18. 3. Sezname prepovedanih knjig in cenzurna navodila, Cenzurni sezname I-III, Mape 8, 9, 12, Cenzurna navodila, Mapa 14

Sistematski katalog (1840–1947)

Matični katalog (1830–1947)

Accessions – protokoll angefangen 1835 beendet mit 1860

Catalogo de'libri italiani o tradotti in italiano proibiti negli stati di sua maesta l'Imperatore d'Austria. Venezia, 1815.

Catalogue revu et corrigé des livres prohibés, françois, anglois et latins. S. l., 1816.

- GOUTTA, WILHELM GERHARD (ur.), 1812–1820: *Sammlung der sämtlichen politischen und Justiz=Gesetze welche unter der Regierung Sr. Majestät, Kaisers Franz des I. in den sämtlichen k. k. Erbländen erlassen worden sind in 1809–1818 chronologischer Ordnung*. Wien, Bd. 1–15.
- Instrukcija za cesarsko kraljeve univerzitetne in študijske biblioteke, začasno izdana z dekretom študijske dvorne komisije z dne 23. julija 1825, št. 2930. *Knjižnica* 51, 2007, posebna izdaja, str. 23–56.
- KROPATSCHEK, JOSEPH (ur.), 1790–1792: *Sammlung der Gesetze welche unter der glorreichsten Regierung des König Leopold des II. in den sämtlichen K. Erbländen erschienen sind in einer Chronologischen Ordnung*. Wien: Joh. Georg Edlen von Moesle, Bd. 1–3.
- KROPATSCHEK, JOSEPH (ur.), 1793–1809: *Samlung der Gesetze welche unter der glorreichsten Regierung des Kaiser Franz des II. in den sämtlichen K. K. Erbländen erschienen sind in einer Chronologischen Ordnung*. Wien: Joh. Georg Edlen von Moesle, Bd. 1–25.
- Neu durchgesehenes Verzeichniss der verbotenen deutschen Buecher*. Wien, 1816.
- Provinzial Gesetzsammlung des Laibacher Gouvernements für das Jahr 1819–1849* (od drugega zvezka naprej je zbirka izhajala pod naslovom *Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärnthens im Königreiche Illyrien*, od 7. zvezka naprej pa pod naslovom *Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Laibacher Gouvernement=Gebieth im Königreiche Illyrien*). Laibach, 1820–1857, Bd. 1–31.
- Sr. k. k. Majestät Ferdinand des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für sämtliche Provinzen des Oesterreichischen Kaisersataates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenbürgen*. Wien: Hof- und Staats-Material-Druckerey, 1836. (cit. Ferdinand I)

Literatura

- GRASSAUER, FERDINAND, 1899: *Handbuch für Universitäts- und Studien Bibliotheken sowie für Volks- Mittelschul- und Bezirks- Lehrerbibliotheken Österreichs: mit einer Sammlung von Gesetzen, a. h. Entschlüssen, Verordnungen, Erlassen, Achten und Achtenauszügen*. Dunaj: K. Graeser.
- KODRIČ-DAČIĆ, EVA, 1996: *Jaz, Cerberus: cenzura v knjižnicah*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- KRANJC, JANEZ, 1996: Cenzurni predpisi, veljavni za Kopitarja kot cenzorja. V: Jože Toporišič (ur.): *Kopitarjev zbornik*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Str. 523–534.

MARX, JULIUS, 1959: *Die österreichische Zensur im Vormärz*. Dunaj: Verlag für Geschichte und Politik.

STEFAN, KONRAD, 1907: *Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k. k. Studien-Bibliothek in Laibach*. Ljubljana: Musealvereine für Krain.

ŽIGON, AVGUST, 1926: *Krajnska Zhbeliza v cenzuri*. *Dom in svet* 39, št. 4, 6–8, str. 154–159, 215–221, 251–254, 281–286.